

se je južnoštajerski izdelovalec pisemskih bomb, Franz Fuchs, na spektakularen način predal oblastem – ni se še vedelo, ali je Franz Fuchs dejansko edini storilec ... Uradno odprtje Pavlove hiše je bilo 16. maja 1998 ob navzočnosti nacionalnih političnih predstavnikov/-c, toda v glavnem brez predstavnikov občinske in regionalne politike. Časopisni komentarji so se čudili, da je v tem času še mogoča tovrstna ignoranca. Julija 1998 sta takratni predsednik avstrijskega državnega zbora, Heinz Fischer, in takratni predsednik slovenske države, Milan Kučan, obiskala Pavlovo hišo in spregovorila o nacionalnem interesu obeh držav za nov kraj srečevanja v južni in jugovzhodni štajerski obmejni regiji. S prvim obiskom takratne deželne glavarke Waltraud Klasnic maja 2001 je bilo mogoče v uradni štajerski deželni politiki zaslediti spremembo razpoloženja do društvenega delovanja. V naslednjih letih se je glavarka vselej trudila podpreti želje društva in njihovo udejanjanje.

Temu vzoru so sledili številni obiskovalci, tudi tisti, ki so bili ob odprtju hiše še kritični in jih je Pavlova hiša prepričala šele s svojim program in delovanjem. Do danes so sodelavci Pavlove hiše uspeli s številnimi prireditvami in živim povezovalnim delom v bilateralnem ter multilateralne kontekstu doseči, da jih je okolje, ki jih je sprva zavračalo, sprejelo. Za mnoge ljudi je Pavlova hiša postala kraj, kjer se je mogoče srečati s somišljeniki, negovati stara prijateljstva in sklepati nova. Pavlova hiša je s

svojim delovanjem sčasoma postala cenjena daleč preko regionalnih meja.

Razširjena stalna razstava o zgodovini štajerskih Slovencev in drugih manjšin v obmejni regiji Avstrija–Slovenija–Madžarska

Ob pristopu Slovenije k Evropski uniji 1. maja 2004 so v Pavlovi hiši odprli prenovljeno stalno razstavo o zgodovini štajerskih Slovencev in drugih manjšin v regiji Avstrija–Slovenija–Madžarska. Razstavni panoji prikazujejo zgodovino štajerskih Slovencev kot tudi Romov, Judov in nemško govorečih v Sloveniji. Ob razstavnih panojih si je mogoče na DVD-ju ogledati tudi intervjuje s pričami časa, čemur se v zadnjih letih pripisuje velik pomen. Ker so se tudi v Pavlovi hiši zavedali pomena zbiranja življenjskih zgodb, so nastali številni skrbno vodeni intervjuji z ljudmi različnega porekla, ki jih družijo izključenost, pregon in izkušnje življenja ob meji. Stalna razstava bo leta 2013 dopolnjena z razstavo »Gledat, kaj delajo« (glej članek Elisabeth Arlt na strani 135).

Vir

ARLT, Elisabeth in Susanne Weitlaner (ur.): *Pavelhaus = Pavlova hiša = Pavel House*. Potrna/Laafeld: Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur, 2010.

PRAVLJICE, PRIPOVEDKE IN BASNI V ZILJSKEM IN ROŽANSKEM NAREČJU

Zgoščenki za otroke (in odrasle)

V začetku decembra 2011 je izšla zgoščenska z naslovom Črnjova kapca s pravljicami in pripovedkami v ziljskem narečju. Po zgledu jezika avstrijskih Romov si Ziljani in Ziljanke ter slovenske kulturne ustanove na Koroškem skupaj z iniciativo Slovenščina v družini prizadevajo, da ohranijo danes že ogroženo slovensko ziljsko narečje v živi rabi in ga posredujejo mlajšim rodovom. Arhaično slovensko govorico v Ziljski dolini v vsakdanji rabi večinoma uporabljajo le še govorci, stari nad šestdeset let. Travmatični dogodki v dobi nacizma, kot so to bile deportacije slovenskih ziljskih družin, so privedli do tega, da se je večina prebivalstva, pogosto iz strahu pred preganjanjem in stigmatizacijo, odločila proti rabi svoje materinščine. Le še zelo zavedni koroški Slovenci, stari manj kot 60 let, se danes pogovarjajo v ziljskem narečju – *pa našan*. Vse bolj se govorci v Ziljski dolini tudi zavedajo, da bo njihova govorica morda kmalu utihnila. Tudi zato so se Ziljani in Ziljanke skupaj s kulturnimi ustanovami odločili za jasne in odločne korake za ohranitev in oživitve svojega narečja na skrajnem robu slovenskega ozemlja. V smislu Unescove Konvencije o ohranjanju nesnovne dediščine se nosilci tega dragocenega jezikovnega bisera trudijo, da bi jezik ohranili in ga na primeren način posredovali tudi najmlajši generaciji.

Prvi pomemben korak je naredilo o Slovensko prosvetno društvo Zila skupaj z iniciativo Slovenščina v družini, ki je izdalo

zgoščenko s pravljicami v ziljskem narečju. Na zgoščenci so domači kulturniki – jurist, profesor, zdravnik, (upokojeni) učitelji – prevzeli vloge Rdeče kapice in hudobnega volka in na ta način na novo (p)oživili staro slovensko ziljsko narečje. Tri pravljice, ena z Zilje (*Čarobni piskrč*) in dve iz zakladnice znanih pravljic (*Rdeča kapica*, *Princeska na zrnu graha*) so posnete kot radijske igre, ki jih dodatno bogatijo stare pesmi s novimi ritmi. Ob zgoščenci je izšla priloga z narečnimi besedili in s slovarčkom narečnih besed. Besedila so zapisana v poenostavljeni transkripciji, kar naj bi olajšalo dokumentacijo narečja in omogočilo identifikacijo domačinov z zapisom njihovega narečja. Ziljsko narečje s svojo glasovno pestrostjo je za zapisovanje poseben izziv, zato so tonski dokumenti tem bolj pomembni. Pri tem delu sodelujejo s Slovenskim narodopisnim inštitutom Urban Jarnik iz Celovca. Slovensko ziljsko narečje je vključeno tudi v bogate, do danes živo ohranjene ziljske šege in navade, če samo pomislimo na štehvanje in prvi rej, na ziljsko ohcet ali pa ziljske pesmi, zato je tem bolj pomembno, da to narečje ohranimo v svojem naravnem okolju.

Ob koncu septembra 2012 je bila v okviru vseavstrijske prireditve Dolga noč jezikov v Celovcu predstavljena nova zgoščenska narečnih pripovedi, tokrat v rožanskem narečju. Zgoščenko z naslovom To ja nāhčer kne vi – Basni in pesmi v rožanskem na-

* Mag. Martina Piko-Rustia, univ. dipl. etnol., vodja Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik. A-9020 Celovec, 10. Oktoberstr. 25, E-naslov: piko@ethno.at

rečju, Miklova Zala za otroke je pripravilo Slovensko prosvetno društvo Rož z iniciativo Slovenščina v družini. Na zgoščenki domačini – od najstarejših do najmlajših – pripovedujejo »basni« (tako v Rožu imenujejo vse zvrsti pripovedi) in pojejo domače lokalne pesmi v narečju osrednjega rožanskega govora okoli Šentjakoba. Na zgoščenki so živalske pripovedke in šentjaponska klasična pripovedka o Miklovi Zali za otroke. Novo zgoščenko so širši javnosti predstavili v začetku oktobra 2012 tudi na prireditvi, ki je potekala prav na Miklovi domačiji v Svatnah. Tudi to zgoščenko bogatijo stare pesmi z novimi ritmi, prav tako so zgoščenki dodana narečna besedila pripovedi s slovarčkom narečnih besed, ki so bila pripravljena s pomočjo SNI Urban Jarnik. Čeprav je rožansko narečje manj ogroženo kot ziljsko, pa vendar manjkajoča zavest o pomembnosti ohranjanja domačega govora v družinah tudi že ustvarja nove bele lise na zemljevidu narečnih govorov na Koroškem. Na pomen rabe slovensščine v družini – prav posebej domačega narečnega govora – opozarja iniciativa Slovenščina v družini, ki je nastala na pobudo osrednje kulturne organizacije Kršćanske kulturne zveze. Pobudo podpirajo koroške kulturne, izobraževalne in znanstvene ustanove ter mediji.

Inciativa je ob prireditvi Dolga noč jezikov predstavila tudi akcijo Družina je zibelka jezika – Govorim po domače, s katero v obliki plakatov in nalepk opozarja na pomembnost slovensščine in slovenskega narečja kot družinskega jezika.

Slovensščina je na Koroškem v javnosti slabo prisotna, slabi se tudi tam, kjer je bila nekoč najbolj močno zasidrana – v družinah. Ker danes nekdanji običajno pripovedovanje pravljic dedkov in babic nadomeščajo sodobni mediji, zgoščenke s pravljičami, pripovedkami in z basnimi v koroških narečjih otroke ponovno popeljejo v pravljični svet pripovedovanja njihovih prednikov, predvsem pa jih popeljejo v zvoke in blagolasje domače besede in pesmi.

Vira

ČRNJOVA KAPCA: Pravljičice v ziljskem narečju. Ziljska Bistrica: SPD Zila, Iniciativa Slovenščina v družini, 2011 (zvočni posnetek, 43 min, 4 sek; knjižica z besedili).

TO JA NŌHČER KNE VI: Živalske basni v rožanskem narečju: Miklova Zala za otroke. Celovec, Šentjakob: Iniciativa Slovenščina v družini, Slovensko prosvetno društvo Rož, 2012 (zvočni posnetek, 47 min, 42 sek; knjižica z besedili).

TEMNE SENCE SRAMOTE

Spominske proslave ob 70-letnici pregona koroških Slovencev

Leta 2012 je minilo 70 let od izseljevanja koroških Slovencev, ki se je začelo v jutranjih urah 14. aprila 1942 z nasilnim pregonom prvih slovenskih družin. Preganih je bilo 917 oseb, še več jih je bilo na seznamu. V spomin na 70-letnico pregona koroških Slovencev so aprila letos po celi južni Koroški potekale spominske prireditve. Vsem prireditvam je bilo skupno boleče zavedanje, da spomini tem bolj oživijo, čim bolj se časovno od njih oddaljujemo. Nazorno je to ozavestil film Sabine Grilc-Zwitter z naslovom *Temne sence sramote / Schatten der Scham*, v katerem je režiserka poslala vnuke in vnukinje Slovencev, Romov in Židov spraševati generacijo starih staršev o tem, o čemer so doslej molčali. Izkazalo se je, da so hude travme v družinah povzročile molk – predvsem med starši in njihovimi otroki – in da ta molk prebija šele generacija vnukov, ki je začela glasno spraševati in želi vedeti, kaj se je zgodilo. Ta generacija je že toliko odmaknjena od vojnih dogodkov, da v družinah ne želi več živeti s tem molkom, zato film obravnava zlasti duševne rane, ki se prenašajo v današnji rod.

Tudi osrednja prireditev Zveze slovenskih izseljencev, Kršćanske kulturne zveze, Slovenske prosvetne zveze, Narodnega sveta koroških Slovencev, Zveze slovenskih organizacij ter Skupnosti koroških Slovencev in Slovenk, ki je potekala 15. aprila 2012 v Domu glasbe v Celovcu, je s pesniškim glasom Andreja Kokota odločno in glasno spregovorila o prezrti mladosti, ki se oglašava v spominih v starosti. Gledališko-glasbeni recital z besedili pesmi Andreja Kokota je za osrednjo prireditev z otroki teatra zora iz Šentjakoba v Rožu postavil na oder režiser Marjan Štikar (v

sodelovanju z otroškim zborom Danica ter Mladinskim zborom nižje stopnje Zvezne gimnazije in Zvezne realne gimnazije za Slovence v Celovcu). Nabito polno dvorano je osupnil skoraj »nečloveško« zrel nastop otrok, ki so samozavestno in prepričljivo odigrali iztrganost iz otroške igre, ukradeno otroštvo, prezrto mladost in odraslost »po sili«, v katero so bili prisiljeni otroci, ujeti v taboriščih. Odraslo in samozavestno razmišljanje otrok na odrju je bilo kot odmev krika takratnih otrok in njihove prezrte mladosti.

Med spominskimi proslavami omenjam spominski pohod v Šentjakobu v Rožu, ki ga je organiziralo Slovensko prosvetno društvo Rož k hišam, iz katerih so 14. aprila izselili družine. Pohodniki so se ob hišah izseljenih družin spomnili izseljenih oseb in njihovih usod, v opomin pa k vsaki hiši simbolno postavili betonski kovček z datumom in imeni. Zdaj kovčki pred šentjakobskim farovžem javno opozarjajo in spominjajo na usodni pregon leta 1942.

Tudi tednik *Nedelja* je aprila posebno prilogo posvetil izseljenecem in 70-letnici spomina na pregon koroških Slovencev, v kateri so objavili spomine in razne vidike zgodovinskega spomina na pregon in izseljeništvu. V celovškem deželni arhivu je bila v juniju na ogled razstava o pregonu koroških Slovencev. Razstavo je pripravila zgodovinarica Brigitte Entner, ki je skupaj z direktorjem arhiva, Wilhelmom Wadlom, dopolnila razstavo, ki jo je Avstrijska liga za človekove pravice pred desetimi leti pripravila in predstavila na Dunaju. V letu 2012 je bil po izidu z Bachmannovo nagrado nagrajenega romana Maje Haderlap *Engel des*

* Mag. Martina Piko-Rustia, univ. dipl. etnol., vodja Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik. A-9020 Celovec, 10. Oktoberstr. 25, E-naslov: piko@ethno.at